

Oponentský posudek disertační práce

Obor: Didaktika geografie

Student: RNDr. Dominik Rubáš

Název práce: KONCEPT „SENSE OF PLACE“ V GEOGRAFICKÉM VZDĚLÁVÁNÍ

Oponent: doc. PaedDr. Eduard Hofmann, CSc.

Pracoviště: Pedagogická fakulta MU, Katedra geografie do 31.12. 2023

Posuzování habilitačních, disertačních, ale i diplomových prací pro mě přestalo být časem součástí pracovních povinností a stalo se pozvánkou do dobrovolného samostudia. Už jen pro to, že tyto práce a zejména práce z oborové didaktiky jsou ve většině případů originální, inovativní a jsou přínosné nejen v oboru geografie, ale rovněž v pedagogicko-psychologických vědách. Nejinak je tomu i u předložené práce doktoranda D. Rubáše. Při prvním pohledu na klíčová slova předkládané práce se může posuzovateli zdát, že se práce bude zabývat pojmy, které jsou pro geografii evergreenem, jako je např. místní krajina, místní region, místo, regionální identita a nakonec konceptem „Sense of place“. A právě v tom spočívá záležitost tohoto tématu, jehož význam se s vývojem doby mění, posouvá a dostává jinou dimenzi i význam při formování kurikula na všech stupních škol.

Práce má velký rozsah 225 stran včetně úvodních stránek a seznamu literatury. Je rozdělena do tří částí Teoretické, Výzkumné a Aplikační. Výzkumná část a aplikační část práce je založena na 12 publikacích výzkumného charakteru, v nichž je doktorand spoluautorem.

V čem spočívá přínos a inovativnost disertační práce?

Přínos práce vychází z tématu práce. Konceptem Sense of place se takto podrobně žádný výzkumník v českém prostředí nezabýval. V teoretické části práce jsou vymezené všechny klíčové z úvodu práce. Jelikož se jedná v zásadě o koncepty, ve smyslu strukturovaných myšlenek nebo pojmů, které tvoří základní rámec pro pochopení, tvorbu nebo rozvoj konkrétního tématu (Sense of place, dále jen SOP), dostáváme se ke kurikulu založeném na konceptovém přístupu. Ten, kromě názvu klíčového konceptu zahrnuje i proces konceptualizace, který je složený z několika klíčových aspektů. V teoretické části práce je tento proces rovněž popisován. Za jeden z výsledků konceptualizace považuje autor, z hlediska implementace SOP do geografického a environmentálního vzdělávání, autorský konstrukt interakce místo – člověk. Jedná se o upravené schéma obr. 48, strana 173.

Za nejinspirativnější část lze pak považovat až aplikační části práce.

Metodika práce

Popis metodiky práce je vědecky uchopený a popsán, jak v teoretické části práce, tak u jednotlivých výzkumů. Je natolik podrobný, poskytuje přehled o různých metodách výzkumu, že se si z uvedené metodiky vyberou i další výzkumníci a budou schopni použít metody aplikovat ve svých výzkumech, které pak budou moci mezi sebou porovnávat.

Komentář k jednotlivým aspektům práce

Teoretická část práce i výzkumná část práce dá posuzovateli nejvíce „zabrat“. Posuzovatel v těchto částech prožívá všechny fáze, pochyby i pravděpodobné diskuze nad uvedenými koncepty i tématy jednotlivých výzkumů. Musí se zorientovat i při hledání přesných definic jednotlivých pojmů společně s autorem práce. Po prvních 45 stranách jsem neměl pořádně jasno jak v termínech, tak ve směřování práce. Ono to v práci je, ale musíte si určit co přesně chcete dohledat a pak to tam ve většině případů najdete. Je to způsobeno především tím, že autor předkládá vesměs všechny svoje výsledky a zjištění formou analýzy a nedokáže je syntetizovat a interpretovat jasně a generalizovaně. Opakují se dlouhé pasáže, které vymezují např. formy terénní výuky. Ve výzkumné části jsou uvedené téměř celé články, místo toho, aby autor komentoval především závěry a výzkumná zjištění pro základní téma práce, kterým je SOP.

V práci se hovoří o konceptech. V tomto smyslu postrádám základní vhled na to, co přináší do geografického kurikula konceptuální přístup a jak autor nahlíží na klíčové koncepty. Z tohoto hlediska by bylo vhodné koncept SOP do této hierarchie zařadit. V práci by z tohoto hlediska nemělo jít jen o vymezení nějakého konceptu, procesu jeho konceptualizace, ale i jeho zařazení např. mezi koncepty I, II či III řádu. Konkrétně se absence tohoto vymezení promítá v práci do překrývání uvedených klíčových pojmů – místo a sense of place (dále jen SOP). Čtenář se pak velmi obtížně orientuje zejména v tom, aby od sebe odlišil koncept místa a samotný koncept SOP. Autor prošel velké množství literatury, ale z hlediska konceptuálního přístupu k tvorbě geografického kurikula nejsou v práci tyto zdroje patřičně využity. Některé jsou uváděné na stranách 44–46 v podkapitole 4.1 Úvod do problematiky a oblasti aktuálních výzkumů. Ani v této podkapitole se přehledné hierarchie klíčových konceptů čtenář nedočká. Mám tím na mysli např. práci E. Rawling (*A framework for the school geography curriculum, 2022*). Z přehledové tabulky ve výše uvedené publikaci je na první pohled patrné, jak vypadají vztahy mezi konceptem místa a konceptem SOP. Pro učitele je to pak zásadní orientace, kterou už může použít ve výstavbě svého pojetí výuky geografie za použití zmiňovaných konceptů.

V práci je věnována podkapitola 4.2 zakotvení konceptu místa do RVP ZV. Nenajdeme zde však posouzení charakteru výstavby kurikula. Jak bylo koncipováno a zejména nenajdeme nic, co by čtenáře navedlo, v čem toto kurikulum selhává a v čem by tedy měla spočívat jeho revize. Velký důraz je kladený z hlediska tvorby revize kurikula na zamýšlené kurikulum, tedy na formulace očekávaných výsledků učení. Podle mého názoru si pozorný vykladač současného kurikula našel řadu příležitostí, jak konceptuální přístup, a tedy i koncept SOP uchopit. A to jak na základě očekávaných výstupů, tak v případě implementace konceptu SOP v klíčových kompetencích. Současné kurikulum nefunguje především pro to, že neprošlo stádiem sedimentace u učitelů. Otázky podpory v kurikulu se netýkají jen formulace nových očekávaných výsledků učení (OVU), ale uchopení kurikula jako celku

Z hlediska výzkumných témat postrádám jedno z nejdůležitějších témat, a to implementace konceptu SOP do vzdělávání učitelů. Jen u jednoho výzkumu byly analyzovány školní vzdělávací programy. Chceme posuzovat, jak žáci vnímají místo, místní krajinu, ale nevíme, zda se k tomuto ve výuce vůbec dostali a v jakém směru a v jakých návaznostech.

Za jeden z velkých problémů lze považovat i to, zda jsou stávající učitelé na školách sami připraveni na to, vidět různá místa v krajině z hlediska rozvoje jejich geografického vnímání těchto míst. Děláme to se studenty učitelství? Kolik jim dáváme prostoru pro vlastní a samostatnou práci v tom, aby sami klíčové koncepty dokázali vidět v krajině?

Pokud si představíme učitelovu způsobilost z hlediska geografie, jak ji Spurná a kol. (2022) definuje do několika odborných pilířů: „Krajina jako laboratoř“, „Vizualizace prostorových dat“, „Užitečná geografie“, Rozvoj geografického vnímání světa“ a „Geografické myšlení“, pak si můžeme do tohoto kontextu zasadit i autorovu disertační práci ve smyslu rozvíjení konceptu SOP v geografickém vzdělávání.

Aplikační část práce – balzám na duši posuzovatele. Jakoby napsáno jiným autorem. A není to dlouhé, ale svým zpracováním to má nejbliže k syntéze a interpretaci. Nemusím zde nic pracně hledat. Asi je to dáno i tím, že zde byl autor už klidný, že si teoretickou část práce posuzovatel osvojil.

Byly v práci dodrženy relevantní etické standardy a pravidla správné vědecké praxe?

Etické standardy práce jsou dodrženy.

Je práce podložena nejdůležitější a aktuální literaturou?

Všechny části práce vycházejí z relevantní a aktuální literatury.

Jsou výsledky prezentovány jasně?

Výsledky jsou prezentovány srozumitelně a přehledně až v poslední části práce, ve výzkumné části jsou prezentovány rovněž, ale i s celým obsahem práce. Přes všechny uvedené připomínky práce jako celek působí důvěryhodně.

Jsou výsledky diskutovány ve vztahu k jiným výzkumům?

Ano jsou shrnuté vždy u uvedených výzkumů v podkapitolách věnujících se diskusi.

Je v práci zdůvodněna společenská relevance výzkumných zjištění?

Společenská relevance je v této práci zastoupena především v tom smyslu, že výsledky disertační práce slouží jako podklad pro současnou revizi kurikula.

Které aspekty práce dokládají naplnění požadavků kladených na držitele titulu Ph.D.?

- Formální a jazyková úroveň práce.
- Mezioborová teoretická východiska dokládající široký odborný rozhled a orientaci v domácí i zahraniční odborné literatuře.
- Metodologický postup dokládající vědeckou rigoróznost, vč. kritické reflexe zvolené metodiky a limitů jednotlivých výzkumů.
- Schopnost implementovat výsledky výzkumů do odborné a pedagogické činnosti autora.
- Závěry a interpretace vycházejí z dat, která jsou v práci doložena.

Náměty k odborné rozpravě u obhajoby:

1. Prosím autora práce, aby si vzpomenu, kdy se s tímto konceptem poprvé setkal a zda ho k tomuto tématu cíleně vedla už výuka na VŠ?
2. Prosím autora práce, aby nastínil, jak může OVU (uvedený v práci) ovlivnit výuku jednotlivých témat GV. Konkrétně, jak s OVU na příkladu jednoho tématu pracovat?
3. Prosím autora práce, aby vysvětlil, jaký je vzájemný vztah konceptu místa a konceptu sense of place.

Na základě rozboru práce, posouzení formální a vědecké úrovně, správnosti teoretických východisek i použité metodiky konstatuji, že práce splňuje obecné požadavky kladené na disertační práce v oboru, který autor studuje. **Po úspěšném obhájení práce doporučuji udělit uchazeči titul Ph.D.**

V Brně 10. 9. 2024

doc. PaedDr. Eduard Hofmann, CSc.